

Штельмах Г. Б.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету іноземних мов
Криворізький державний
педагогічний університет*

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД НА КУРСАХ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ
УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті показано різноманітні підходи до розкриття проблеми вдосконалення педагогічного професіоналізму вчителів іноземної мови, велику увагу приділено педагогічним умовам формування творчої особистості вчителя. Розглядаються переваги особистісно орієнтованого навчання під час процесу професіональної підготовки вчителів іноземної мови; створенню сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі як необхідній умові формування творчої особистості вчителя.

Ключові слова: *особистісно орієнтоване навчання, творча особистість, педагогічний професіоналізм, курси підвищення кваліфікації, педагогічні умови.*

В статье представлены различные подходы к рассмотрению проблемы усовершенствования педагогического профессионализма учителей иностранного языка, большое внимание уделено педагогическим условиям формирования творческой личности учителя. Рассматриваются преимущества личностно ориентированного обучения во время процесса профессиональной подготовки учителей иностранного языка; созданию благоприятного психологического климата в педагогическом коллективе как необходимому условию формирования творческой личности учителя.

Ключевые слова: *личностно ориентированное обучение, творческая личность, педагогический профессионализм, курсы повышения квалификации, педагогические условия.*

The article deals with different approaches to revealing the problem of

advancing pedagogical professionalism of foreign language teachers, great attention is paid to pedagogical conditions of forming a creative teacher's personality. The article deals with the preference of the personal and orientative teaching during the process of pedagogical training. Favourable psychological climate in any pedagogical collective is a necessary condition in forming of creative teacher's personality.

Key words: *the personal and orientative teaching, creative personality, the way, pedagogical professionalism, refresher course of improving teaching qualification, pedagogical conditions.*

Проблема підготовки педагогічних кадрів була і залишається однією з найактуальніших. Болонська угода Європейських країн загострила питання якості сучасної освіти й перепідготовки педагогічних кадрів, здатних виконати соціальне замовлення, брати активну участь в інтелектуальному відродженні сучасного суспільства. Ключовою фігурою у цьому контексті виступає вчитель, адже від його професіоналізму залежить виховання підростаючого покоління.

Система перепідготовки педагогічних кадрів, яка протягом багатьох років давала позитивні результати, вже не відповідає вимогам середньої та вищої школи. Усвідомлення цього факту поставило нашу науку перед необхідністю переглянути усталені раніше технократичні парадигми моделі перепідготовки педагогічних кадрів, що були зорієнтовані на авторитарну передачу знань, сприяти утвердженню пріоритету загальнолюдських, гуманістичних цінностей, актуалізації гуманітарних знань.

Сучасні інтеграційні процеси, міжнародний обмін інформацією у різних галузях знань значною мірою впливають на підвищення статусу іноземної мови як важливого засобу комунікації, що вимагає реформування мовної освіти на різних її ланках. Серед стратегічних напрямів оновлення парадигми освіти провідним є перехід від директивної її організації до особистісно орієнтованої. Домінівною у ній є орієнтація на особистість, здатної до самоосвіти і саморозвитку, до свідомого творення себе.

Емпіричний аналіз демонструє, що основними недоліками системи перепідготовки педагогічних кадрів, зокрема, вчителів іноземної мови, нині є:

- регламентація педагогічної діяльності;
- пріоритет державних програм щодо індивідуальних запитів учителів;
- формальність, передбачення цілей підвищення кваліфікації вчителів

іноземної мови;

- консерватизм освітніх методик тощо.

Перелічені недоліки призводять до розвитку в учителів типових рис консервативного педагогічного мислення:

- орієнтації на прагматичні цінності підвищення кваліфікації;
- догматизму в розкритті змісту навчального матеріалу;
- орієнтації на передачу готових знань тощо [2, с. 172].

За такого підходу вчитель сприймається лише як об'єкт, який має засвоїти зміст освіти, і саме це перешкоджає йому стати творчою особистістю, тоді як Закон України «Про середню освіту» передбачає реформування середньої освіти на основі особистісно орієнтованого підходу в педагогічному процесі. Реалізація цього підходу має забезпечити самостійність мислення вчителів, відповідальність за власну діяльність, готовність удосконалювати свій професіоналізм і підвищувати педагогічну майстерність упродовж усього життя.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема впровадження особистісно орієнтованого підходу до занять на курсах підвищення кваліфікації не залишалася поза увагою дослідників. Питання побудови освітніх технологій на основі особистісно орієнтованого підходу теоретично обґрунтовано у працях Б. Ананьєва, А. Асмолова, І. Бежа, Є. Бондаревської, Л. Виготського, П. Гальперина, Б. Гершунського, В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Зимньої, М. Кагана, О. Ковальова, В. Ледньова, О. Леонтьєва, А. Маркової, В. Моляко, А. Петровського, О. Пехоти, К. Платонова, С. Рубінштейна, В. Серікова, С. Сисоєвої, Т. Сущенко, Н. Тализіної, І. Якиманської та ін.

Сьогодні в Україні на різних рівнях освіти апробовано модель особистісно орієнтованого навчання С. Подмазіна, комбіновану систему М. Гузика. Окремі аспекти цієї проблеми досліджують О. Савченко, І. Єрмаков, О. Пехота та інші.

Однак, у психолого-педагогічній літературі недостатньо розкриті дидактичні засади особистісно орієнтованого підходу у процесі курсової перепідготовки педагогічних працівників, зокрема – вчителів іноземних мов, а також підвищення ефективності навчання іноземних мов шляхом реалізації цього підходу.

Мета статті полягає в тому, щоб показати особливості і переваги особистісно орієнтованого навчання як одного із шляхів удосконалення професіоналізму на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови.

У сучасних умовах розвитку загальноєвропейської і глобальної взаємодії та інтеграції практично в усіх сферах суспільного життя знання іноземних мов та їх викладання визначається як один із пріоритетних напрямів освітньої

діяльності держав усього світу. Ініціативи представників європейських країн у виробленні єдиних стандартів щодо рівнів володіння іноземною мовою, висунуті ще в 1978 році, набули сьогодні певної завершеності у вигляді Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання мов тощо.

Успішна реалізація цих рекомендацій значною мірою залежить від рівня кваліфікації та професійної підготовки вчителя іноземної мови, а інноваційний характер процесу покращення якості спілкування між європейцями з різною мовою засвідчує необхідність реформування вітчизняної професійної перепідготовки вчителя іноземної мови відповідно до загальноєвропейських вимог щодо мовної освіти. Отже, у центрі сучасної професійної перепідготовки вчителів іноземної мови повинно стояти формування теоретичних і практичних засад для успішного навчання на зазначених курсах щодо здійснення в реальних умовах міжкультурного іншомовного спілкування.

Іноземна мова на відміну від інших предметів – це ціла галузь, яка розкриває перед кожним учителем скарбницю іншомовної культури, нові стилі життя, дає змогу зрозуміти іншу ментальність. Учитель іноземної мови має великі можливості впливу на особистість учня через пояснення специфіки свого предмета.

З метою забезпечення неперервності мовної освіти на курсах підвищення кваліфікації ми враховували такі аспекти, визначені І. Якиманською:

- наявність активнішої взаємодії усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо);
- використання автентичних, проблемних публіцистичних і художніх текстів як джерел інформації, які торкаються актуальних тем сьогодення;
- вияв ініціативності усного мовлення вчителів, у процесі якого можуть відобразитися нестандартні ситуації спілкування;
- широке використання основних видів діалогічного мовлення – вільної бесіди, групового обговорення запропонованої проблеми, переважання діалогу над монологом;
- побудова поширених власних висловлювань на основі тексту [3, с. 150].

Таким чином, головна мета курсової перепідготовки вчителів іноземної мови – удосконалення усіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції, що є головною умовою здійснення міжкультурної комунікації в цілому. Відтак, важливо на заняттях щодо вдосконалення педагогічного професіоналізму залучати педагогів до пізнання нового, спрямовувати їх на

пошук нових знань, тобто сприяти подальшому розвитку мовної особистості, формуванню комунікативної, соціокультурної та міжкультурної компетенції вчителя. За таких умов особистісно орієнтований підхід передбачає повну та оптимальну систематизацію відношень між компонентами змісту іншомовної освіти.

Особистісно орієнтований підхід до кожного вчителя під час курсової перепідготовки ми реалізували, ґрунтуючись на таких засадах:

- метою підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови є формування креативної особистості вчителя;
- педагогічні стосунки реалізуються на принципах гуманізації та демократизації;
- вчитель є суб'єктом діяльності;
- талант є у кожного вчителя;
- стрижнем курсової перепідготовки є позитивна Я-концепція особистості;
- вдосконалення педагогічного професіоналізму має здійснюватися на основі успіху, відмови від примусу.

Оснoву особистісно орієнтованого навчання під час курсової перепідготовки вчителів іноземної мови склали:

- технологія саморозвивального навчання (за Г. Селевком);
- колективний спосіб пізнання (за В. Дяченком);
- ігрові технології;
- технологія модульного та модульно-розвивального навчання;
- проектні технології;
- технологія рівневої диференціації (за М. Гузиком);
- технологія проблемного навчання;
- особистісно орієнтоване розвивальне навчання (за І. Якиманською);
- інтерактивні технології навчання.

Дидактичні засади реалізації особистісно орієнтованого підходу під час курсової перепідготовки вимагають наявності та взаємодії різнопланових зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування системи, в основі якої – суб'єкт-суб'єктна взаємодія головних учасників процесу професійної перепідготовки – вчителя та викладача. Теоретичний аналіз проблеми дозволяє визначити сутність психологічних, професійно-педагогічних, методичних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу в системі особистісно орієнтованого навчання, які ми спрямовували на:

- становлення креативної особистості педагога, реалізацію її потенційних творчих можливостей;
- формування особистісних якостей, які зумовлюють динаміку розвитку суб'єктів процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму, їхній рух до самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення, які визначають

особисті перспективи, реальний життєвий план і алгоритм його здійснення;
– розвиток потенційних можливостей учителів, урахування їх суб'єктивного досвіду у формуванні власного унікального алгоритму діяльності, що є вагомим та особистісно значущим для всіх учасників процесу професійної підготовки.

Переорієнтація змісту курсової перепідготовки з академічних досягнень на особистість учителя щодо організації навчально-виховного процесу на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови потребує дотримання відповідних принципів:

1. Єдності загальнолюдського і національного має на меті сформувати високу духовну культуру людини, гуманістичне мислення.

2. Розвивального характеру навчання спрямований на розвиток і саморозвиток особистості і потребує переорієнтації процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з предметного на процесуальні й мотиваційні аспекти освіти. Формування креативної особистості вчителя забезпечується новим і оновленим змістом освіти, цілеспрямованим формуванням способів діяльності, навчальних умінь та навичок.

3. Співробітництва, співтворчості викладача та вчителя, спрямований на опанування вчителями усіма складниками культури: знаннями, досвідом діяльності, людськими взаєминами. Викладачі і вчителі під час курсової перепідготовки – активні співучасники процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму в усіх його площинах – від планування мети до результату й контролю. Це передбачає взаємозбагачення духовними цінностями за провідної ролі викладача-наставника. Співробітництво і співтворчість діалектично поєднуються з індивідуальною творчістю на основі суспільно-розподільної діяльності.

4. Диференціації та індивідуалізації навчання, що повніше забезпечує творчий розвиток кожного вчителя, враховуючи особливості його інтелектуальної, емоційно-вольової та дієво-практичної сфер, фізичного та психічного стану. Індивідуалізація навчання завершує диференціацію й означає перехід кожного вчителя на особистий план і програму роботи.

5. Відкритості курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів щодо інноваційних перетворень, трансформацій під час розвитку соціуму та особистого саморозвитку для досягнення високої культури особистості.

6. Демократизації освіти (створення умов для розвитку активності, ініціативності й творчості вчителів: зацікавлена взаємодія викладачів та вчителів).

7. Індивідуально особистісного підходу, що показує становище вчителя під час курсової перепідготовки, визнання його активним суб'єктом процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму. Відповідно до цього підходу закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, що відбуваються у внутрішньому світі вчителя, є головними орієнтирами під час курсової перепідготовки.

8. Ціннісно-сміслової спрямованості освіти на курсах перепідготовки

учительських кадрів, який передбачає реалізацію сутнісної характеристики особистісно орієнтованого підходу – створення умов для набуття кожним учителем суті своєї життєдіяльності і професійної кар'єри.

Підсумовуючи вище викладене, ми вважаємо, що провідним принципом особистісно орієнтованого навчання на курсах перепідготовки вчителів іноземної мови є індивідуалізація навчання, що передбачає розв'язання двох завдань: по-перше, це надихає кожного педагога поповнювати свої знання у тому темпі, який обумовлений його пізнавальними здібностями; по-друге, надає можливість максимально розвивати свої потенційні можливості, розкривати творчий інтелектуальний потенціал.

У рамках концепції особистісно орієнтованого мовного навчання на курсах перепідготовки педагогічних кадрів учителям необхідно володіти методологією науково-пізнавальної діяльності. Іншомовне дидактичне середовище, яке забезпечує комунікативну навчально-пізнавальну діяльність креативного характеру, передбачає використання різних способів і форм індивідуальної та колективної роботи з різним ступенем управління цією діяльністю викладачем за умови зменшення частки його участі, тобто суб'єктний характер їхньої діяльності. Отже, згадані вище проблеми потребують принципово нових ідей і способів розв'язання. Одним із таких способів є побудова процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму на основі особистісно орієнтованого підходу у викладанні на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови, який містить: визначення переваг особистісно орієнтованого навчання перед традиційним, визначення шляхів реалізації особистісно орієнтованого підходу під час курсової перепідготовки, створення відповідного освітнього середовища, рейтингового обліку знань, створення позитивних «суб'єкт-суб'єктних» взаємин на рівні «викладач-учитель».

Таким чином, використання описаної моделі реалізації особистісно орієнтованого навчання під час курсової перепідготовки учительських кадрів дає можливість кожному учителю вільно орієнтуватися в потоці інформації, сприяє розвитку організаційних, комунікативних умінь, активності, ініціативи, творчого підходу до професійної діяльності. Особистісно орієнтований підхід передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво, це спонукає до обміну думками, враженнями, до моделювання життєвих ситуацій. Отже, особистісно орієнтований підхід під час процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму означає відмову від авторитарного стилю спілкування з учителями та перехід до демократичного, визначальними ознаками якого є повага до особистості вчителя, гуманістичність спілкування, визнання права вчителів на індивідуальність.

Подальшого дослідження потребує питання виокремлення дидактичних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение в школе / Н. А. Алексеев. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 332 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
Якиманская И. С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 176 с.